

Kız Destanı'nın Saraybosna'da Tespit Edilen Yeni Bir Nüshası (hikâyet-i duhter ile ma'a yigidiñ mes'ele-i kışşası) ve Dil Özellikleri*

Mahmut BEYDİLLİ**

Öz: Anadolu sahası Türk edebiyatının ilk dönem ürünleri içinde yer alan ve etki alanı Balkanlara kadar uzanan manzum dinî eserler, hitap ettiği halka İslamî bilgi vermek ve geniş halk kitlelerini eğitmek için kaleme alınmış eserlerdir. Bu hikâyelerde kıssadan hisse çıkarma, İslamî ve destanî motifler bir arada kullanılmıştır. Bu dönemde manzum dinî metinler, Peygamber sevgisi ve İslamî ortak yaşam kültürü oluşturma amacını taşıdığından, eserlerin ahlaki ve didaktik yönü ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu tarz hikâyelerden biri de Kız Destanı'dır. Dinî ve ahlaki yönü ön planda olan Kız Destanı, 18. yüzyılda Ömer b. Âdem tarafından çoğaltılmıştır. Kız Destanı'nın bilinen altı nüshası vardır. Üzerinde çalıştığımız nüsha, Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi İslamî El Yazmalar Koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmuada kayıtlıdır. Çalıştığımız bu nüsha Anadolu sahasında tespit edilen nüshalardan daha hacimlidir. Yoksul bir ailenin ilme meraklı yiğit oğlu ile padişahın kızı arasında geçen karşılıklı konuşmalardan yola çıkarak İslamî değerler okur ve dinleyicilere aktarılmaktadır. Bu makalede manzum dinî hikâyelerle ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Tespit edilen yeni bir Kız Destanı'nın Saraybosna nüshasının diğer nüshalardan muhteva açısından farkı ortaya konulmuştur. Hikâyenin dil özellikleri, şekil ve muhtevası açısından incelenmiştir. Çalışma, metnin çözümlemesine yardımcı olmak için en sonda "Sözlük" bölümü ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Manzum Dinî Hikâyeler, Motif İncelemesi, Kız Destanı.*

* Bu makalenin inceleme metni, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı alanında hazırladığım yüksek lisans tezindeki nüshanın birinci (Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi İslamî El Yazmalar Koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmua) bölümüdür.

** Erzurum Oltu İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. (mbeydilli250@gmail.com), <https://orcid.org/0000-0003-3407-7084>.

Geliş Tarihi / Received: 5 Nisan 2023 / 5 April 2023
Kabul Tarihi / Accepted: 14 Temmuz 2023 / 14 July 2023

A New Copy of the “Kız Destanı” (hikâyet-i duğter ile ma'a yigidi mes'ele-i kışşası) Discovered in Sarajevo and its Language Features

Abstract: Religious works in verse, which are among the first period products of Turkish literature in the Anatolian field and whose sphere of influence extends to the Balkans, are works written to give Islamic information to the people they address and to educate large masses of people. In these stories, subtraction from the parable, Islamic and epic motifs were used together. In this period, the moral and didactic aspects of the works come to the fore, as verse religious texts aim to create a culture of love for the Prophet and an Islamic common life. One of such stories, which constitutes the subject of our study, is the Epic of the Girl. The Epic of the Girl, whose religious and moral aspects are at the forefront, was written by Ömer b. It was reproduced by Adam. There are six known copies of the Girl Epic. The copy we are working on is registered in the journal number 1069/1 in the Islamic manuscripts collection of the Gazi Hüsrev Bey Library of Bosnia and Herzegovina. This copy we are working with is more voluminous than the Girl Epics found in the Anatolian area. Islamic values are conveyed to readers and listeners based on the mutual conversations between the wise son of a poor family and the daughter of the sultan. In this article, brief information about verse religious stories is given. The Sarajevo copy of a newly identified Girl Epic is different from other copies in terms of content. The language features of the story were evaluated and examined in terms of form and content. To help the analysis of the text, it was completed with the “Dictionary” study at the end.

Key Words: *Religious Stories in Verse, Motif Analysis, Epic of the Girl*

Giriş

Manzum dinî eserler, içinde bulunduğu toplumu eğitime amacı güden eserlerdir. Bu eserler içinde yer alan destanlardan biri de kız destanlarıdır. Söz konusu nüsha farkları ile birlikte, coğrafi anlamda muhteva farklılıkları da ortaya çıkmıştır. Bu makalede Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1069/1 numarada kayıtlı Kız Destanı'nın incelemesi yapılacak, manzum dinî eserlerle ilgili bilgiler verilecek, dil ve şekil açısından incelenecek, motiflerin tespiti yapılacaktır. Balkanlarda yer alan Kız Destanı ile Anadolu sahasında geçen kız destanları, muhteva bakımından mukayese edilecektir.

1. Manzum Dinî Hikâyeler

İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının en yaygın konuları, gelenek ve din etrafında şekillenmiş ve bu çerçevede bir edebî gelenek oluşturmuştur. Bu edebî geleneğin en yaygın konularından biri de manzum dinî hikâyelerdir. Bu eserlerin ortak amacı, halka Peygamber sevgisini ve İslam kültürünü kazandırmaktır. Sözlü geleneğin yazıya aktarıldığı bu eserlerin ortaya çıkışı Eski Anadolu Türkçesi dönemine rastlamaktadır. Anadolu'da 13. yüzyılda görülmeye başlayan 14 ve 15. yüzyılda yazıya geçirilerek çeşitli mecmualarda toplanan bu hikâyeler, günümüze kadar gelme imkânı bulmuştur. Hatta Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra da ilgi duyulan bu manzum dinî eserler âdeti bir dil ekolü oluşturarak Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerini göstermeye devam etmiştir. Makalemize esas konu olan Kız Destanı da 18. yüzyılda çoğaltılmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi döneminin bariz dil özellikleri olan yuvarlaklaşmanın yanında, çoğaltıldığı dönemin dar vokalleri de kullanılmıştır. Bu durum dil bahsinde ayrıca örneklerle gösterilecektir.

Halkı eğitime amacı taşıyan manzum dinî eserler, halkın gündelik konuşma dilini kullanarak halka inmeyi başarmıştır. Bu yönüyle dönemin yaygın eğitim kurumları haline gelmiştir. Hitap ettiği toplumun kültür seviyesini yükseltmeyi amaç haline getirmiştir. Bu eserler, ortak bir ad etrafında *manzum dinî*

destanlar veya manzum dinî hikâyeler olarak adlandırılmıştır.

Edebiyat tarihi açısından toplumun kültürel kodu olarak değerlendirilebilecek manzum dinî metinler üzerine ilk bilimsel çalışma, Vasfi Mahir Kocatürk tarafından 1964 yılında *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı çalışmasıyla ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın ardından köklü ve uzun bir geçmişi olan manzum dinî metinler üzerine çalışmalar yoğunlaşsa da kanaatimizce hâlâ bilimsel bir temel üzerine oturtulamadığı düşünülmektedir. Farklı coğrafyalarda farklı müstensihler tarafından istinsah edilen manzum dinî metinler, aynı konuları farklı başlıklar altında dile getirmişlerdir. Kız destanlarının *Hikâyet-i Kız*, *Hikâyet-i Yohsul*; habbal destanlarının ise *Hıbal*, *Habal*, *Hamal* gibi değişik adlarla adlandırılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Manzum dinî metinler, peygamber sevgisi ve İslamî yaşam biçimi oluşturma amacıyla yazılmış metinlerdir. “*İslami bilgisi geniş olmayan, fakat bu dine karşı saf ve samimi bir iman taşıyan Türk halk kitleleri, Allah'ın kudretine, Peygamber'in hayatına, ilk Müslümanların savaşlarına ve aşk maceralarına ahiret âlemlerine ait hikâyeleri büyük bir merakla takip etmiş, devrin Müslüman misyonerler durumunda olan fakihler, şeyyadlar, meddahlar, bu meraktan faydalanarak halk için birçok eserler meydana getirmişlerdir*” (Kocatürk, 1964: 143). Manzum dinî metinlerde, Anadolu ve Balkanlardaki topluma İslamiyeti anlatmak amacıyla İslamî ve destanî motifler bir arada kullanılmıştır. Halkı eğitme amacı güden, fantastik ve olağanüstü motiflerle işlenerek yazılan, kıssadan hisse çıkarma amacını taşıyan bu metinlerin ortak özelliği, mesnevi formunda sade bir dil ile kaleme alınmış olmasıdır.

Âmil Çelebioğlu, manzum dinî eserlerle ilgili mesnevîlerle Anadolu sahasında ilk defa 13. yüzyılda karşılaştığını belirtir (Çelebioğlu, 1999: 33). 13. yüzyılda teşekkül eden 14 ve 15. yüzyılda yazıya geçirilen manzum dinî eserlerin ortak özelliği, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermesidir. Bu

eserler, âdeta edebî bir gelenek oluşturarak sonraki yüzyıllarda da yazılan manzum dinî hikâyelerde çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermeye devam etmiştir. Bu gelenek, hem Anadolu ve Balkan coğrafyasının Türkleşmesinde hem de İslamî kültürün oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Bilim dünyasına tanıtmaya çalıştığımız Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1069/1’de yer alan *Kız Destanı nüshası*, kız destanları içerisinde en uzun beyit (377) sayısına sahiptir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla üzerinde çalışma yapılmamış kız destanlarının¹ ise bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların istifadesine sunulmaktadır.

Anadolu sahasında istinsah edilen nüshalarda, çoğunlukla Dastân-ı Kız, Hikâye-i Kız ma‘a Cühûd, Destân-ı Yohsul gibi aynı isim ve muhteva işlenirken, Balkanlarda yer alan Kız Destanında ise İslam’ın faziletleri, yoksul bir ailenin yiğit oğlu ile padişahın kızı arasında geçen diyalog tarzındaki ikili konuşmalar anlatılmaktadır.

Anadolu sahası kız destanı² nüshalarında Halil Ersoylu’nun bir ve ikinci nüshası üzerine (1996) çalıştığı Kız Destanı, Hazâ Hikâyet-i Kız ma‘a Cuhûd ile Dastân-ı Kız (Kumartaşlıoğlu, 2017:15) muhteva olarak fakir bir ailenin kızının geçici dünya menfaati karşısında izzetiyle yaşam inancının ödüllendirilmesi olağanüstü bir heyecanla anlatılmaktadır. Çalışmasını yaptığımız Kız Destanında ise kahramanların fakir

¹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla hakkında henüz bir akademik çalışma yapılmamış yazmalardan bazıları şu şekildedir:

1. Millî Kütüphane’de *Dâstân-ı Kız*, Yz. A 1454/4, 37b-44a a

2. Hikâye-i Kız ve Cuhûd, 06 Mil Yz A 9491/2, 8a-16a.

3. Millî Kütüphane’de Hikâye-i Kız ma‘a Cühûd, 06 Mil Yz A 9260/5, 42b-50b.

4. Demirbaş No: A.F. 222b (178), Avusturya, Dâstân-ı Kız Belfit Yiğit ile Mesele Soruşmuşlar, Avusturya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, <http://yazmalar.gov.tr/> (görüntü paylaşılmamaktadır).

² Tespit edilen altı yazmada da konu ortaktır. Müslüman olan fakir bir aile, zengin bir Yahudi tarafından para karşılığı dinlerini değiştirmeye zorlanır. Aile, dinden dönmeyi reddeder ve yaşamlarını devam ettirmek için kızlarını cariye olarak satmak zorunda kalır. Bir gözü kör olan alıcı, gece rüyasında Hz.Peygamber’i görür. Ona kızı özgür bırakması karşılığında kör olan gözünün açılacağı müjdesi verilir. Mucize gerçekleşir ve böylece alıcı iyiliği için mukâfâtlandırılır.

ve Müslüman olmalarının dışında muhtevanın aynı olmadığı tespit edilmiştir.

Kız Destanı diğer altı nüshadan farklı olarak ilk defa Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı alanında (Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi İslami el yazmalar koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmua) tarafımdan Yüksek Lisans tezi olarak hazırlandı.

Hikâye fakir bir ailenin yiğit oğlu ile padişahın kızı arasında geçen sorulu cevaplı diyalogun sonunda tüm sorulara cevap veren yiğidin kıza erişmesi olay örgüsü etrafında şekillenmektedir. Sözlü edebiyat ürünü olan Türk kültüründeki Keloğlan tiplemesini andıran ve Türk mitolojisine dayanan hikâyenin konusu, fakir bir karı-koca ile ilim öğrenmek üzere gurbete çıkan oğlu etrafında şekillenmektedir.

1.1. Kız Destânı Nüshaları

Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde kız destanının bilinen altı nüshasının olduğu tespit edildi. Bu nüshaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. nüsha, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Y. 520'de kayıtlı bulunan mecmuanın 19b-39a sayfaları arasında 288 beyitten oluşmaktadır. Halil Ersoylu tarafından (1996) çalışılan Kız Destanı, Hazâ Hikâyet-i Kız ma'a Cuhûd başlığını taşımaktadır.

2. nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi 4339 numarada kayıtlı mecmuanın 64a-74b sayfaları arasında 276 beyitten oluşmaktadır. Halil Ersoylu tarafından (1996) çalışılan Kız Destanı, Hâzâ Hikâye-i Ğarâib başlığını taşımaktadır. Ersoylu, Kız Destanını, Hazâ Hikâyet-i Kız ma'a Cuhûd adıyla hikâyenin Topkapı ve Süleymaniye Kütüphanesi nüshası arasındaki farkları vermiştir (Ersoylu, 1996: 55-56). Ayrıca nüshalar arasındaki dil hususiyetlerini incelemiştir.

3. nüsha, Orhan Ay tarafından Kız Mevlûdi üzerine bir inceleme yapılmıştır (Ay, 2021). Beyit sayısı 370 olup H.1339

tarihinde Dersaâdet'te Yusuf Ziya Matbaası'nda matbu şekilde basılmıştır.

4. nüsha, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz 3211'de kayıtlı bulunan ve Yasmin Hajı Ebrahim'in yüksek lisans tezi olarak (Hajı İbrahim, 2018) çalıştığı Kitab-ı Destan, Kız Destanı, Hazā kitāb-ı Destān-ı Yoḥsul başlığıyla 31b- 40b varaklar arasında yer almaktadır. 206 beyitten oluşmaktadır.

5. nüsha, Atatürk Üniversitesi ktp. Seyfettin Özege (A. Sırrı) bl. 544 numarada kayıtlı bulunan nüsha, Amil Çelebioğlu tarafından çalışma yapılmış, günümüz harflerine aktarılmıştır (Çelebioğlu, 1998). Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları adı altında yer alan Hikâyet-i Kız ve Cühud 63b-69b yaprak numarasında bulunmaktadır. Hikâyenin beyit sayısı 200 civarındadır.

6. nüsha Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, ASL 578 Mc. 36'ya kayıtlı nüsha, Ahmet İçli tarafından 2022'de Kız Destanı Üzerine Sembolik Okumalar adlı makalede incelenmiştir (İçli, 2022). Bu çalışmada kız destanındaki kahramanların karakter özellikleri üzerinde durulmuştur.

1.2. Hikâyenin Özeti

Olay örgüsü fakir bir ailenin yiğit oğlu ile padişahın kızı (duhter) arasında geçmektedir. Hikâyede fakir bir karı-koca, oğlunun ilim öğrenmesi için gurbete çıkar. Bu süreçte fakir aile üç gün hiç yemek yemez, hallerini hiç kimseye demezler. Daha sonra yiğit oğlan, ailesiyle padişahın huzuruna çıkar. Padişah fakir aileyi yedirir, içirir, giydirir. Yiğit, ailesini padişaha bırakır, atına biner gider. Yolda bir atlı postacı ile karşılaşır. Yoluna devam eden yiğit, dört yanı sularla çağlayan, hoş bahçeleri olan muazzam bir şehre gelir.

Yiğit bu şehirde burçlarda asılı kesik bir âdem başını görür ve bir kadının evine gider. Kadın, evine misafir giden oğlanı görünce, kadının aklına daha önce vefat etmiş oğlu gelir ve

üzülür. Yiğit, burçlara asılı âdem başını kadından sorar. Kadın, padişahın ilim erbabı bir kızı olduğunu, onun benzerinin bu şehirde olmadığını söyler. Padişahın kızı bir sual eder. Cevabı bilen ile evleneceğini, bilmeyenin ise boynunu kestireceğini söyler. Burçlara asılı kesikbaşlar, padişahın ilim sahibi kızının sorularına cevap veremeyenlerin kesilen başlarıdır.

Yiğit oğlan yaşlı kadına, padişahın kızının sorularına cevap verebileceğini söyler. Kadın, sarayın yolunu tutan yiğide dua eyler. Yiğit, kız ile konuşurken nikabını açan kıza İslamî değerleri hatırlatarak yüzünü örtmesini ve sorular sormasını ister.

Anlatıcı Hz. Peygamber'e salavat getirerek yiğidin sorulara kolayca cevap vermesini ister. Padişahın kızının sorduğu İslam'ın faziletlerini anlatan bütün soruları bilen yiğit, hikâyenin sonunda padişahın kızına erişmeyi başarır ve hikâye mutlu sonla biter.

Bu hikâyelerde her ne kadar dil ve aruz kusurları görülse de hikâyelerin asıl gayesi, dinleyicilere veya okurlara didaktik dersler vermektir. Aynı ad veya konulu hikâyelerin sayısının çok olması, bu anlamda kız destanının halk arasında ne kadar sevildiğini göstermektedir. Farklı coğrafyalarda müstensihler tarafından istinsah edilen bu eserler, zamanla müellifi unutulmuş, anonimleşmiş, kültürel kodları olan arkaik kelimelerin yoğunluğu varyant farklarını ortaya çıkarmıştır.

Anadolu ve Balkanlarda anlatılan, aynı veya farklı başlıklar altında muhteva açısından aynı hikâyeler kaleme alınmıştır. Müstensih tarafından yaşadığı coğrafyadaki konuşma dilinin esere yansıtılmasıyla varyantlar arasında farklılıkların tezahür ettiği kanaatine varılabilir. Kesikbaş, Hatun, Kız, İbrahim, Ejderha, Habbal hikâyesi, Dastan-ı Cimcime Sultan, Geyik, Güvercin vb. hikâyeleri, en çok varyantları bulunan manzum dinî hikâyelere örnek verilebilir.

Hikâyelerin yazıldığı XIV. yüzyılda matbaa icat edilmediğinden eserler, müstensihler tarafından istinsah edilmek-

teydi. Zamanla anonim hale gelen müellifi veya müstensihini unutulmuş hikâyelerin derlenip bir araya getirildiği el yazması mecmualarda M. Fuad Köprülü, manzum dinî hikâyelerin müellif isimlerinin zamanla kaybolmasının çeşitli sebeplerinin olduğunu söyler: “*Bu tarz eserlerin müellifleri kuvvetli bir dinî mefkûreye sahip oldukları için eserlerini sanat eseri vücuda getirmek ya da büyüklerden caize koparma endişesiyle yazmamışlardır*” (Köprülü, 1985: 346). Kumartaşlıoğlu’na göre ise “*manzum dinî hikâyeleri dinleyen halk kitlesi için hikâyelerin sonunda şair isminin geçip geçmemesi önemli değildir. Birbirine çok benzeyen bu metinler, aynı mecmua içerisinde musanniflerce yazılarak bir topluluk huzurunda okunmakta ve bu topluluk, hikâyeler vesilesiyle eğitime çalışılmaktadır*” (Kumartaşlıoğlu, 2017: 104).

Bu hikâyeler, Anadolu halkına İslamiyet’i anlatmak amacıyla fantastik ve olağanüstü motiflerle işlenerek mesnevi formu şeklinde, sade bir dil ile kaleme alınmış, anlatıldığı dönemin yaygın eğitim okulları haline gelmiştir. Değerler eğitiminin en güzel örneklerini anlatan bu hikâyeler, toplumun kültürel düzeylerinin de gelişimine katkı sunmaktadır.

2. Nüsha Tavsifi

2.1. Nüşhanın Tavsifi

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi İslamî El Yazmalar Koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmuada kayıtlıdır. 208x152 mm. ölçüsünde 14 varak olarak siyah renkli mürekkeple harekeli nesih hatla yazılmıştır. Kız Destanı (4a-15a) varaklar arası 377 beyit olup yazma eserde adı şöyle geçmektedir: Hâzâ hikâyet-i duhter ile ma’a yigidiñ mes’ele-i kışşasıdır ki zikrolunur. Satır sayısı 17, sütun sayısı 2’dir. Metnin bazı sayfalarının etrafı kırmızı cetvelle sınırlandırılmışken, bazı sayfalara ise kırmızı cetvel konulmamıştır. Yazma eserin temellük³ kayıtlarında, diğer bir ifadeyle fevâid⁴ kayıtlarında

³ Temellük: Mülk edinme, sahip olma (Devellioğlu, 1997: 1073).

⁴ Fevâid: Fayda kelimesinin çoğulu olup yazma eserler ciltlenirken eserin dış tesirlerden zarar görmemesi için başlangıç ve son kısmına boş sayfaların ilave edilmesi. Bu boş sayfalara vikaye (koruma) varakları denir. Vikaye yaprakları esere sahip olanlar tarafından

1069/1, metnin zahriye⁵ bölümünde H.1089/M.1678-79 yılına ait bilgi verilmiştir. Oysa metnin ferağ⁶ kaydında katalog numarasında olduğu gibi H. 1150/ M.1737'de istinsah edildiğine dair kayıt geçmektedir:

İstansah tarihi: H. 1150/ M. 1737

Müstensihi: Ömer bin Âdem

Kız Destanı'nın başlangıç bitiş beyitleri ise aşağıdaki gibidir:

Başı: Bir hikâyet geldi dilime eyideyim

İş bu sözden fayidelidir 'ilim

Sonu: Dâhı her kim bu dâsitâni oğuya

Yazana bir fâtiha bağışlaya

2.2. Dil ve İmla Hususiyetleri

Makalemizde ele alınan Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi İslâmi el yazmalar 1069/1 numarada kayıtlı mecmuada yer alan metin, Eski Anadolu Türkçesi⁷ döneminin ses, şekil ve imla özelliklerini sergilemektedir. Her ne kadar Eski Anadolu Türkçesi XIII-XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar kapsayan dönemi içerse de nüshada yer alan dil özellikleri, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini içermektedir.

Nüsha XVIII. yüzyılda yeniden istinsah edildiğinden XVIII. yüzyılın dil özellikleri olan dar vokaller de yer almaktadır. Bu durum metinden hareketle bir örnekle gösterildi.

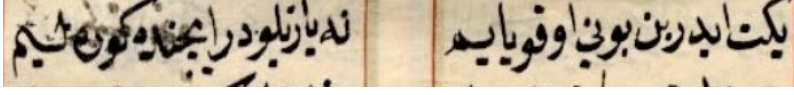
düşürülmüş mülkiyet kayıtları (Orhan Bilgin'den akt. Ece, 2015: 315).

⁵ Zahriye: Bir kâğıdın arka tarafına yazılan yazı (Devellioğlu, 1997:1166).

Yazma kitaplarda genellikle temellük kaydının tezhipli olarak yer aldığı, esas metnin başladığı yaprağın arka yüzü (<https://islamansiklopedisi.org.tr/> Erişim tarihi: 12. 02. 2023).

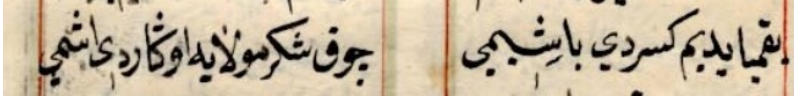
⁶ Ferağ kaydı (İstinsah): Yazma eserin sonunda nüshanın kim tarafından, hangi tarihte ve nerede yazıldığını gösteren kayıttır (Ece, 2015: 337).

⁷ İmla ve dil bölümü hazırlanırken esas alınan kaynaklar şu şekildedir: Faruk Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012; Yeni Tarama Sözlüğü (Düz. Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

Yigit eydür ben bunı oқыayım
Ne yazılıdur içinde görelim (37)⁸

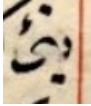
Eski Anadolu Türkçesi döneminin yaygın vezin kullanımını olan vezin birleştirmesi (kontraksiyon) metinde oldukça fazla kullanılmıştır. Bir örnekle gösterildi.

Yıkımaydım keseridi başımı
Çok şükür mevlāya oñardışımı⁹ (3a-41)

Yapılan dil incelemesinde, metinde yer alan Eski Anadolu Türkçesi devrine ait dil özellikleri gösterilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi dönemi olarak adlandırılan XIII. ve XIV. yüzyılda teşekkül eden ve XV. yüzyılda yazıya geçirilen manzum dinî hikâyeler, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermektedir.

a) Vokalle biten akuzatif (belirtme hâli) ekinin hemzeyle gösterilmesi:

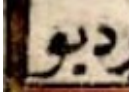

bitiyi (5a-39)

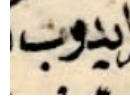
“Eski Anadolu Türkçesinde birçok kelimedede yuvarlaklaşma kendini gösterir” (Timurtaş, 2012: 27). Nüshada yer alan bazı kelimelerdeki yuvarlaklaşma belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Bu durum iki örnekle gösterildi:

⁸ Metinde geçen beyit numaralarını göstermektedir.

⁹ Oñardışımı: oñardı işimi (vezin birleşmesi).

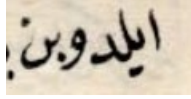

diyü (14)

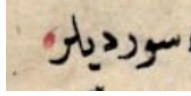
idüb (44)

Atf gerundium '-üb', '-ub' eklerinin genişlemiş şekli olan '-üban', '-uban' yuvarlak vokal olarak yazılmıştır.

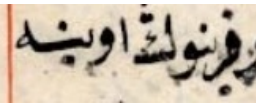
eyledüben (66)

Görülen geçmiş zaman eki dar vokalle kullanılmıştır:

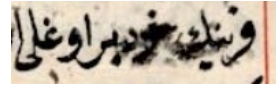

sürdiler (372)

Genitif (tamlayan) ekleri dar ve yuvarlak vokalle gösterilmiştir: Dar ve yuvarlak vokaller eserin telif edildiği Eski Anadolu Türkçesi dönemini gösterirken, düz ve dar vokaller ise istinsah tarihi olan XVIII. yüzyılın dil hususiyetlerini göstermektedir. Bu durum birer örnekle gösterildi.

karınuñ evi (50)

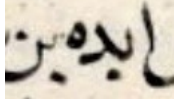
Karınıñ hod bir oğlu (51)

Bugün yuvarlak vokallerden sonra gelen ñ bazı kelimelerde, m olmuştur. Metnimizde bu kelime Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde olduğu gibi, asli şeklini muhafaza etmekte ñ sesini taşımaktadır.

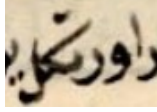
toñuz (10a-214)

1. tekil şahıs emir eki -ayın/ -eyin :

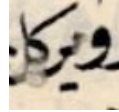

id-eyin (149)

2. tekil şahıs –gıl/ -gil, düz vokalli emir eki günümüzde kullanımdan düşmüş, metinde örneği şu şekilde kullanılmıştır:

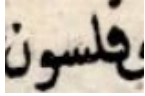

ört-gıl (1-92)

vir-gil (113)

2.tekil emir eki -sun/-sun, yuvarlak ve dar vokalli kullanılmıştır:

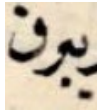

kıl-sun (67)

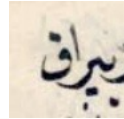
b) Konsonant Değişmeleri

Timurtaş'a göre: “Bugün yazı dilimizde *p*- şeklinde olan bazı kelimeler Eski Türkiye Türkçesinde *b*- iledir; aslı olan *b*- kendini muhafaza etmiştir” (Timurtaş, 2012: 54). Metinde tespit edilen en belirgin konsonant değişimleri şu şekildedir:

b < p değişimi: Metinde her iki kullanım da görülmektedir.

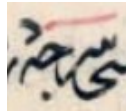

yabrağ (1-114)

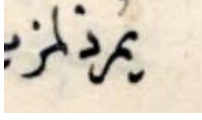
yapraq (1-117)

c < ç değişimi

serce (1-219)

d şekliyle yazılan kelimeler:

yumurdlamaz (7b-33)

2.3. Nüshanın Şekil ve Muhteva Özellikleri

2.3.1.Şekil Özellikleri

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde tavsifi verilen nüsha Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi İslamî El Yazmalar Koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmuada kayıtlıdır. Kız Destanı diye adlandırdığımız metnin adı şu şekilde geçmektedir: “*Hâzâ hikâyet-i duhter ile ma'a yigidiñ mes'ele-i kışşasıdur ki zikrolunur*”. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla 377 beyit olarak mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

2.3.2.Muhteva Özellikleri

Nüshada, fakir bir ailenin genç oğlu ile padişahın ilim sahibi kızı arasında geçen olay akışı didaktik bir yöntemle anlatılmaktadır.

Nüshanın muhtevası: İki kahramanlı manzum dinî hikâye olan Kız Destanı 377 beyitten müteşekkildir. Hikâyeyi kendi içerisinde üç bölümde incelemek mümkündür.

İlk bölüm, 82. beyite kadar olan ilk bölümde yoksul bir ailenin içinde bulunduğu psikolojik durumun anlatıldığı, kendini ilme adayan yiğit ve kızın babası padişahla karşılaşma anları dile getirilmektedir.

İkinci bölüm, nüshada asıl konunun işlendiği bölümdür. Bu bölümü kendi içinde üç aşamada incelemek mümkündür.

1) Hikâyenin 83-259. beyitler arası kızın yiğide üç gün boyunca soru sorduğu karşılaşma dile getirilmektedir. Üç gün süren sorulu cevaplı karşılaşmada, padişahın kızının tüm sorularına cevap veren yiğidin başarı öyküsü anlatılmaktadır.

Haber itdiler şol sâ'at kıza
Ol kız eydür getürüñ anı bize 6b/83

Yiğit, padişahın kızıyla karşılaştığında nikabını açan kıza âdet-
ta İslam'ın faziletlerini hatırlatarak yüzünü örtmesini ve soru-
lar sormasını ister.

Yiğit eydür yâ nigâr örtgil yüzüñ
Revâ degil bize göstermek yüzüñ

Şer'ile harâmdır bakmağ saña
Yüzüñi ört mes'ele şorgıl baña 6b/92-93

Nikabını örten kız, yiğide karşılıklı olarak soru sormaya başlar:

Kız eydür ilk su'âl budur saña
Ne içinde turursuñ itgil baña 6b/96

Yiğit cevap verir:

Yiğit eydür ezberimdedir ol benim
Ton içinde dururdum ey cânım 6b/97

Kız, yiğide soru sordukça yiğit soruların cevabını peşin ver-
meye devam eder:

Kız eydür söylegil yâ yigit
Kaç kez vardı Kâ'be'ye Âdem eyit

Yiğit eydür bizim atamız Âdem
Yetmiş kez eyledi haccı ey peş qadem 7b/125-126

Yiğit, kızın sorduğu bütün sorulara cevap verince kız sorulara
ertesı gün devam etmek ister.

Ey dirîgâ bu beni yeñmişdi
'Ârumı nâmûsımı şıya şimdi

Kız ayıtdı var yigit bugün hele
Yarın qalam ben saña rûz-ı cezâ 9a/168-169

Yiğit 3. günde de sorulara doğru cevap vermek için dua etmek-
tedir:

Bugün dağı kendi fazlından baña

Yâri kıla cevap eyleyem saña 10a/211

Padişahın kızı üç gün boyunca yiğide soru sorduğu halde yiğit, hepsine cevap verir.

Bugün üç gündür ki sen baña
Ne ki şorduñ mes'ele cevâb virdim saña 11b/259

2) Yiğit oğlanın, kıza sorular sorduğu bölümdür. 260-330 beyitler arası yiğit oğlanın, padişahın kızına sorduğu soruların karşılıklı konuşmalarını içermektedir. Yiğit, eğer soruların cevabını kız bilirse başının kesilmesini, bilemezse artık davayı bırakıp kendisini kabul etmesini söyler:

Benim dağı bir mes'elem var şorayım
Bilür misin anı dağı göreyim

Şart olsun bulursan başımı kes
İş bu kıal'a burcunda aş

Eger bilmezseñ mes'elem cevâbını
Da'vâyi kes kıabul eyle beni 11b/260-262

Bundan sonraki beyitlerde yigit oğlanın padişahın kızına sorduğu sorularla karşılıklı soruşmalar devam etmektedir.

Yigit eydür kimdür ey şâhib-şuret
Anasın ton eyledi atasın at 11b/264

Yigidin sorularına cevap veremeyen kız, yiğit gibi bir âlimin bu dünyada olmadığı övgülerini dile getirir:

Didi şâh kıızı yigide ey zü-fünun
Senüñ gibi 'âlim yokdur imdi bugün 11b/268

Senden artuğ kimse yeñmedi beni
Hezârân ihşân it yâ yigit sultânı 12a/271

Yigidin sorularına cevap vermek için yigitten mühlet isteyen padişahın kızı şöyle der:

Keremiñden baña mühlet vir bugün
Müşküli hâllideyim ben yarın 12a/272

Mühlet isteyen kız, yiğidin sorusuna daha sonra şöyle cevap verir:

Mes' eleñ bu idi bildim ey yiğit
Keserüm başını senüñ dañı işit 13b/330

Kız, yiğidin sorularına cevap verince başının kesilmesi için babası padişaha haber gönderir.

Ol sâ'ât okudı kıllarını
İtdi tiz babama iletüñ bunu 13b/331

3) 331-337 beyit aralığı, padişahın yiğit oğlanla konuşmalarını içeren beyitlerdir. Yiğit, başının kesileceği endişesi karşısında rüya motifiyle kendini ölümden kurtaracaktır. Yiğit burada gördüğü rüyayı anlatmak için padişaktan izin ister.

İtdi bu gice düşde gördüm
Amān eyle sultānım haber virürem

Sultan eydür söylegil virdim amān
Yiğit eydür ideyim ey şāhı yamān 13b/336-337

Kız, yiğit oğlanın sorduğu sorulara cevap verince, padişah tarafından yiğidin başının kesilmesini söyler. Bunun üzerine yiğit, gördüğü rüyayı padişaha anlatır. 338-343 beyitler, yiğit oğlanın padişaha rüyasının anlatıldığı beyitlerdir. Yiğit oğlan, rüya motifi yardımıyla kendini ölümden kurtarır.¹⁰

Bir güvercin kız sarâyından uçar
Çancar uçarise 'anberler şaçar

Geldi kondı ol odamuñ içine
Şuç anuñdur ben za'ifñ suçı ne 14a/338-339

Kızın sorduğu soruları bilen yiğidin anlattığı rüyayı değerlendiren Padişah, sonunda kızını yiğide verir ve hikâye mutlu sonla biter:

¹⁰ Yiğit gördüğü rüyayı padişaha şöyle anlatır: Bir güvercin kızın sarayından uçtuğunu, her gittiği yere anber kokusu saçıp odasının içine konduğunu ve suçun o kuşun (güvercin) olduğunu söyler. Onu izlemek için bir ipe sıkıca bağlamasına rağmen habersizce kaçıp tekrar kızın sarayına konar.

Hele virdim seni ben bu yigide
Bunuñ gibi olmaya bu dünyâda 14b/364

Nikâh itdiler kıızı ol sâ'at
Ol yigide virdi ağır hıl'at

Begler üstüne taneler kaçdılar
Yedi gün dün ü gün yiyüb içdiler 14b/365-366

Murâdına irdi anlar ol gice
Bu hikâyet tamâm oldu ey hoca 14b/369

3. bölüm olan son bölüm ise 370-377 beyitler arsında hikâye son bulur. Manzum dinî hikâyelerde geleneksel bir yapı oluşturan son bölümde müellif ya da müstensih, hikâyeyi okuyana ve yazana dua talebinde bulunur.

Okıyanı diñleyeni yazanı
Rağmet eyle yarlıgağıl yâ gani 15 a /376

2.3.3.Kız Destanı'nın Diğer Kız Destanlarıyla Mukayesesi

Kız destanları, muhteva açısından farklı nüshalarda yer almasına rağmen, en belirgin ortak yönleri halkın anlayabileceği sade bir dil ile yazılmış olmalarıdır. 1069/1 numarada yer alan Saraybosna nüshasında, destanın ilk beytinde ilmin önemi vurgulanmaktadır. Diğer nüshalarda ise yoksulluğa sabretmenin kulluk görevini yerine getirme koşuluna bağlanmaktadır. Saraybosna nüshası dışındaki kız destanlarında muhtevanın aynı olması yanında, söyleyiş tarzında farklılıkların olduğu da görülmektedir.

**Bir hikâyet geldi dilime eyideyim
İş bu sözden fayidelidir 'ilim (Saraybosna, 1069/1)**

Her kim işbu dünyâda yoğsulluğa
Şabrı kıldı lâyıķ oldu kulluğa (Ersoylu, 1996:1)

Her kim dünyâda ère yoğsulluğa
Şabır kıla lâyıķ ola kulluğa (Hacı Ebrahim, 2018:1)

Her kim ki bu dünyāda yoḥsulluġa
Ṣabr kıldı lāyık oldu ḳulluġa (Ay, 2021: 12)

Kız destanlarının ortak yönlerinden biri de yoksulluktur. Saraybosna nüshasında fakir bir ailenin ilim tahsil etmek için aç susuz yiġit oġlanla bir şehre yolculuk etmeleri üzerinde durulur. Anadolu nüshalarında ise sağlam bir İslām inancına sahip yoksul bir ailenin, dünyevî yaşantısını sürdürebilmesi için zengin bir Yahudi tarafından dinleri deġiştirilmeye zorlanması etrafında şekillenir.

Ḥalayıġ ḳarı ḳocadır bilmiş ol
Yoḥsul oldum şatarım sen bilmiş ol (Saraybosna,
1069/19)

Atası miskin iġen yoḥsul idi
Ol yahudunuñ mah gey bol-ıdı (Ersoylu, 1996:14)

Ḳızıñ atası ḳatı yoḥsul idi
Ol cühüdiñ mālı yavlaḳ bol idi (Hacı Ebrahim, 2018:32a-3)

Atası miskīn hem yoḥsul idi
Ol Cehūd’uñ malı ḳatı çok idi (Ay, 2021: 27)

Üç kişi açız hiçbir loḳma yok
Sākin ol[maz] nefis olmazsa toḳ (Ay, 2021: 97)

Üç kişiyüz bu açlıġa ḳalavüz
Ölseḳ ḳaşdıyla kāfir oluruz (Hacı Ebrahim, 2018:34a-7)

Didi dünyāya şatup olmaya bī-dīn
Görmeyesiñ yarın ḫamu odın (Ay, 2021: 102)

Dönme diniñden şaḳıngıl dinüñi
Öz eliñle oda yaḳma cānuñi (Ersoylu, 1996:75)

Gider imān ḳalır şöyle bīgümān
Tā ebed ḳalır ḫamuda cāvidān (Hacı Ebrahim, 2018:34a-8)

Muhteva açısından, Saraybosna nüshasında öne çıkan kahramanların ortak noktası ilim sahasına merak salmış olmalarıdır. Destanda yoksul bir ailenin yiğit oğlu ile ilimle hiç yenilmeyen zengin bir padişahın kızı arasında geçen sorulu cevaplı konuşmalarla olay akışı ilerlemektedir.

‘İlimle hiç kimse anı yeñmedi
Mes’elesi cevâbını virmedi

Şehr içinde ol kızıñ manendi yok
Tamağrib ilde şarda dermendi çok (Saraybosna,1069/57-58)

Her kim ola dileye ala beni
Gelsün bulsun mes’elem cevâbını (1069/61)

Yiğit oğlan, ilim sahibi kızın sorduğu soruları bildiğinden, kahramanların birbirine kavuşmasıyla destan son bulur.

Sonuç

Manzum dinî hikâyeler içerisinde yer alan Saraybosna nüshası Kız Destanı üzerine yapılan incelemeden elde edilen sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Manzum dinî hikâyeler, klasik Türk edebiyatının başlangıç dönemlerinden beri geniş halk kitlelerini aydınlatmak, onlara öğüt vermek amacıyla kaleme alınmışlardır. Bu hikâyeler, XIII. yüzyıldan beri halkı eğitme amacıyla Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşıyarak basit ve sade bir dil ile yazılmış, âdeta yazıldığı dönemin yaygın eğitim kurumları haline gelmişlerdir.

Bu çalışmada kız destanları üzerine yapılan araştırmalar içerisinde diğer nüshalardan farklı olarak Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi İslamî El Yazmalar Koleksiyonu 1069/1 numaralı mecmuada kayıtlı nüshası incelenmiştir. İncelediğimiz nüsha, manzum dinî metinler içinde yer aldığından bu metinler kısaca tanıtılmıştır.

Kız destanları üzerine Anadolu sahasında çeşitli tespit çalışmaları yapılmıştır. Ersoylu'nun çalışmasında (1996) Sü-

leymaniye ve Topkapı nüshaları karşılaştırılmıştır. Sade bir dil ile yazılmış olan her iki nüshanın muhtevasının aynı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Haji Ebrahim (2018) tez çalışmasında şekil ve dil açısından incelemiştir. Ay'ın makalesinde (2021) Halil Ersoylu'nun Süleymaniye ve Topkapı nüshaları karşılaştırılmıştır. Nüshada aynı ve söyleyiş tarzı farklı beyitler tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmalardaki nüshalar, şekil bakımından ve sade bir dil ile yazılmış olması yönünden araştırmamızdaki nüsha ile paralellik göstermektedir. Ancak araştırmamızda incelenen nüshanın muhteva bakımından farklı olduğu sonucuna ulaştık. Bu yönüyle kız destanları, muhteva açısından Anadolu ve Balkanlar nüshası olarak iki grupta değerlendirme yapılmıştır.

Elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir:

Saraybosna nüshası *Kız Destanı*, kız destanları içerisinde beyit sayısı bakımından (377) en hacimli nüshadır.

Anadolu sahası kız destanlarında, sağlam bir İslam inancına sahip ailenin anne ile kızı üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle onlarda kadınların Müslüman kimliğinin ön plana çıktığı sonucuna varılmıştır. Balkanlar nüshası olarak adlandırılan Saraybosna Kız Destanı'nda ise esas olarak iki kahraman, oğlan ile kız arasında geçen ikili konuşmalar yer almıştır. Destanda, kahramanlar birbirine kavuşarak mutlu sona erişmiştir. Oysa Anadolu sahasında beşerî ilişkiler yerine ahiret inancının vurgulandığı gözlenmiştir. Bu da yukarıda belirtildiği gibi incelenen nüsha ile diğer kız destanları arasında muhteva açısından farklılık olduğunu göstermektedir.

1069/1 Nr. Nüsha'nın Transkripsiyonlu Metni

4^a Hāzā hikāyet-i duhter ile ma'a yigidiñ mes'ele-i kışşasidur ki zikrolunur

Fâilâtün / fâilâtün / fâilün

- 1- Bir hikāyet geldi dilime eyideyim
İş bu sözden fayidelidir 'ilim
- 2- Her kim ol 'ilime dâim durişe

- Hiç gümân yok soñra 'ilme irişe
- 3- İşit imdi bir hikâyet key şîrîn
Diñleyenler uçmağa gire yarın
- 4- Bir zamân var idi bir qarı-koç
Faķır olmışlaridi diñle nice
- 5- Anda bir oğlanları varidi hū
'ilme virmişler idi anı sevinüb mergüb
- 6- Üç gice gündüz ta' am yemediler
Hallerin hiç kimseye dimediler
- 7- Yigit eydür gelün ırkâta varalım
Anda daħı bize nedir görelüm
- 8- Ana ata bunı sevâb gördiler
Turdılar bir yola girüb gitdiler
- 9- Gide gide geldiler bir hoş şehre
Hiç birisi yok ki katına vara
- 10- Müflisidi hem garibidi bunlar
Gurbetlikde müflis olmañuz ey yâr
- 11- Üç gün ol şeherde daħı oldılar
Kimse anlaruñ hâlin bilmediler
- 12- Nefisleri yavuz 'azîm buñaldılar¹¹
Açlıkdan yokluk ve nâçar kaldılar
- 13- Döndi yigit gör ne der anasına
Bir fikir düşdi der 'aqlıma gene
- 14- Bunda açlıkdan helâk olunca diyü
Gelüñ mülke virmeyisir diyü
- 4^b 15- Aç hvâce evvelince toķ kavliñüz
Sözindir size böyle didi kulıñuz

¹¹ Mısranın vezni kusurludur.

- 16- Ana ata bu söze razı oldular
Aldı yigitiyle şāha geldiler
- 17- Geldi yigit sultāna virdi selām
Ağzın açdı söyledi birkaç kelām
- 18- Bir ‘ibādet ile du‘ā eyledi
Bir kulum bir hālāyığım var didi
- 19- Hālayık karı kocadır bilmiş ol
Yohsul oldum şatarım sen bilmiş ol
- 20- Sultān eydür yā yigit ‘aceb sözüñ
Tanıklık virür baña yigit özüñ
- 21- Sen idersin bunları karı koca
Kim alır bunları senden ey cüce
- 22- Yigit eydir Tañrıçün¹² al bunları
Aç olursa boynunolsun kanları
- 23- Bir yolum yok ne benim ne bunlarıñ
‘Ömri artsun dāima sultānlarıñ
- 24- Pādişāh ... bu yiğidi
Ne dirsın bahāları nedir didi
- 25- Bu koca bahāsına virgil ber’at
Karıya bir ton da vir iy hoş nihāt
- 26- Eyt ton oldu tamām sorub nafaқа
Tañrı senüñ ‘ömrüñi tutsun beқа
- 27- Sultāna hoş geldi bu söylediği
Vire yigide yine diledüğü
- 28- Yigit giydi tonı bindi atna
Sultān aldı anları hoş katına
- 29- Ol ikisi sultāna kul oldılar

¹² Tañrıçün: Tañrı için, beyitte vezin birleşmesi yapıldı.

- Yemege giymek meşgul oldılar
- 30- Destür oldı yigide tırdu gider
Tañrı adını dilinde zikreder
- 31- Yolda gördi bir çatı atlu gelür
Atı çapar çatı heybetlü gelür
- 5^a 32- Geldi yakın yigide virdi selām
'Aleyk aldı yigit [selāmı] tamām
- 33- Yigit eydür maşlahatuñ var çatı
Kim yavuz sürer yürürsin bu atı
- 34- Atlu eydür ben beyti'n-nuram¹³
Cehd idüben kim şehrim'e yetürem
- 35- Yigit eydür getrin eyledim anı
Ol baña der benim atumñ üni
- 36- Du'ākıldı bitiyi virdi aña
Döndi atlu geldügi yoldan baña
- 37- Yigit eydür ben bunı okıyayım
Ne yazıludur içinde görelim
- 38- Açdı okudı bitı'i ey yāre
Yazılmışlar her kim ol qal'aya va[ra]¹⁴
- 39- Biti'i getüricek kes başını
Fazl kılğıl anda anuñ işini
- 40- Çünkü yigit okuyub bildi anı
Didi kim öldüre yazdım ben bitı
- 41- Yıkmayaydım keseridi başımı
Çok şükür mevlāya oñardışımı¹⁵
- 42- Varsa idim qal'aya ölür idim

¹³ Mısranın vezni kusurludur.

¹⁴ Mısra vezne uyum için -ra hecesi yazılmamış, -ra hecesi metin tamiri olarak eklendi.

¹⁵ Oñardışımı: onardı işimi (vezin birleşmesi).

- Açmasam biti' ne bilürem idim
- 43- Ol sa'atde biti'i yırttı yigit
Sen işit imdi bu kez sö(y)ler yigit
- 44- Şükr idüb gider idi bir yola
Gide gide yola irdi bu şehre
- 45- Bir mu'azzam şehri idi yolu ulu
Kim bir ulu şehri idi ki muhabetlü¹⁶
- 46- Dört yanında şularu hoş bağçeler
Pul yerine yürür anda aqçeler
- 47- Gördi burcda asılı adam başı
Tıñladı açıldı iş bu işi
- 48- Bu başları niçün kesmişler ola
'Aceb burca niçün aşmışlar ola
- 5^b 49- Hele evvel bir konak yerin görem
Andañ şoñra iş bu ahvâli şoram
- 50- Yigit geldi bir qarınıñ evine
Aytdı konuk alur mısın ey ana
- 51- Qarınıñ hod bir oğlı ölmüşdi
Fırâkı hâtırına gelmişdi
- 52- Kimseye Allah bu hâli virmişün
Kimse oğlı 'ölümünü görmesin
- 53- Görünce yigidi kaynadı kanı
Gel berü başüstüne ey cänimñ cäni
- 54- Geçdi yigit anda arâm eyledi
Qarıya ana diyü söyledi
- 55- İş bu burcda aşılı başlar nedür
Neden ötüri aşmışlar vir haber

¹⁶ h: ħ yazım hatası, mısranın vezni kusurludur.

- 56- Çarı eydür iş bu şâr mâlikinün
 Bir kıızı var diñle gel işit anuñ
- 57- 'İlimle hiç kimse anı yeñmedi
 Mes'elesi cevâbını virmedi
- 58- Şehr içinde ol kıızıñ manendi yoç
 Ta mağrib ilde şarda dermendi çoç
- 59- Nice sultânlar mâlikler 'iyalı
 Getürürler her biri yük yük malı
- 60- Kız râzı olmaz bunlarıñ malına
 Çağrıdır her biri yük yük malı [na]
- 61- Her kim ola dileye ala beni
 Gelsün bulsun mes'elem cevâbını
- 62- Altun gümüş baña geretmez buluñ
 Dileduğum mes'elem cevâbı buluñ
- 63- Kim bulursa su'âlim alsun beni
 Bilmez ise kendi boynuna çanı
- 64- Her kim bilmezse keserem ben başını
 Kõnşı kılam aña bu bircük taşı
- 65- Ey nice şehzâdeler gelmişdürür
 Bu kız anlara su'âl kılmışdurur
- 6^a 66- Bilmeyeni öldürür başın keser
 Eyledüben başını burcda aşar
- 67- Hikâyesi budur ol başlarıñ
 Haç yarı çalsun hemîşe işleriñ
- 68- Çünkü yigit iş bu sözi diñledi
 Kıldı tefekkür iş bu işi añladı
- 69- Ayıtdı ana destür vir baña
 Ben dağı gideyim ol kıızdan yana

- 70- Tañrı Hakkı ben daħı aña varam
Hakkı şıgınub cihad idem
- 71- Yā yeñilüb ben daħı teslim olam
İnşa'a [llah] ol kıızı beñüm alam
- 72- Karı eydür tañrı içün cānım oğul
İş bu fikri hātırıñdan ço ğıl
- 73- Hiç kimse çaķışmaz ol kıız ile
Ne 'ilimle ne hod-rumüz ile
- 74- Sen daħı bilmeyesin öldüreler
Düşmanıñ üstüne güldüreler
- 75- Yiğit eydür hele vara söyleye
İş bitürmez her kim alumaz şaye
- 76- Karı eydür Hakkıla saña meded
Yāricıñ olsun küfüven ehed
- 77- Geldi yiğit sultānıñ kapısına
Gördi kim bekler durur tapısına
- 78- Destür alub geldi sultān katına
Söyledi kendi sözin yādına
- 79- Aytđı şāha destür verirseñ bize
Biz daħı söylemeye geldik kııza
- 80- 'İlmile hadişile tefsīrile
Söyleşelim ikimiz anda bile
- 81- Sultān eydür katına girme yiğit
Bilmezseñ öldürürem sözüm işit
- 82- Yiğit eydür rāzıyım ben bu kula
Bir varayım haber idiñ ol kııza
- 6^b 83- Haber itdiler şol sā'at kııza
Ol kıız eydür getürüñ anı bize

- 84- Ol çavuşlar ol yigidi getirür
Kız dahı peşkir içinde oturur
- 85- Bir kızıl altun kodılar şandalı
Ol kızıñ her bir sözi oğul balı
- 86- Geçdi yigit şandal üzere urur
Māh yüzünden kız niķābın getirür
- 87- La'l- cevher incü ile düzmiş yüzini¹⁷
Şöyle düzer özin gören yüzüni
- 88- Baķarsam 'aşķ odı beni yaķar
Baķmaz isem gene 'aşķ beni yaķar
- 89- Gördüm anuñ yüzi beñzer güneşe
Görmedim incileyin güzel hāşā
- 90- Ol yigit fikr eyledi kendü özine
Baķarsam bu nigārıñ ben yüzine
- 91- Göñlüm ala ol beni deli kıla
Deli olan mes'ele kaçan bile
- 92- Yigit eydür yā nigār örtgil yüzüñ
Revā degil bize göstermek yüzüñ
- 93- Şer' ile hārāmdır baķmaķ saña
Yüzüñi ört mes'ele şorgıl baña
- 94- Kız niķābın örttdi yine yüzine
Başladı ol mes'ele cevābına
- 95- Bir şalavāt virelüm Muħammede
İnşa'allah yādı kıla yigide
- 96- Kız eydür ilk su'al budur saña
Ne içinde turursuñ itgil baña

¹⁷ Mısranın vezni kusurludur.

- 97- Yigit eydür ezberimdedir ol benim
Ton içinde dururdum ey cānım
- 98- Kız eydür itgil baña ey nev-civan
Haksuza yire ilk kim eyledi kan
- 99- Yigit eydür Kabil'ün kardaşını
Depledi yavuz ayıtdı işini
- 7^a 100- Kız eydür söyle nedir ey yigit
Kim silāhsuz hattun ider bellü işit
- 101- Yigit eydür ol balıktır hemān¹⁸
Şırtıyla uruşur bī-gümān
- 102- Kız eydür kimdür ey bu bir hüner
İçinde yandı kırk gün kaldı zār
- 103- Yigit eydür ol Yunus'dur balık
Kim anı yutmuşdı kırk gün balık
- 104- Kız eydür ol kimdür ey pāk-i dīn
Gör 'azābın gördi sene girmedin
- 105- Yigit eydür Eyyüb'dür ol bī-gümān
On sekiz yıl şabru oldı ol zamān
- 106- On iki biñ kurt etini ara yedi
Anı teni şanasın kalbur idi
- 107- Kız yigide eydür ol nesne durur
Anadan doğmadı dört nesne durur
- 108- Yigit eydür biri Ādem atamız
İkincisi bellü Hāvva anamız
- 109- İsmā'ilin kocidür üçüncüsi
Şālih'in devesidir dördüncüsü

¹⁸ Beytin vezni kusurludur.

- 110- Kız eydür ol nedir kim cânlu âdem degil
Ol ferişte degil senni değıl
- 111- Yigit eydür kızınca durur 'ayân
Kim şakladı kavmini bellü beyân
- 112- Süleymân'ın leşkerinden ey şafâ
Şöyle sulţandı kavmine kıldı vefa
- 113- Kız eydür kankı ağaçdur virgil haber
Ol ağacıñ on iki budağı var
- 114- Döñme budağında var toz yabrağ
Her biriniñ içi kara dışı ağ
- 115- Yigit eydür mes'eleñ sehil durur
Ol ağacıñ mişli bir yıl durur
- 116- On iki budağı on iki ay
Bunu hod kamu eyelü yoğsul bay
- 7^b 117- Her birinde vardurur otuz yaprağ
Dün-ü gündür biri kara biri ağ
- 118- Kız eydür nedür iblisün adı
Hârişdi yedinci gökde idi
- 119- İblis öldi soñra inecek yere
Bu günñüzdür müşkilin sorgıl bize
- 120- Kız eydür ver haberi peş kadem
Ne kadar yaşadı dünyâda Âdem
- 121- Der yigit toğuz yüz elli yaşadı
Yigit eydür mes'ele şor yaşadı
- 122- Kız dağı der Âdemiñ gözi yaşı
N'oldu düyâda haber vir ey kişi
- 123- Yigit eydür sağ gözi yaşı anuñ
Fırat oldu ideyim huşulunuñ

- 124- Dicle oldı şol gözi yaşı anuñ
Mes'ele şorgıl ğāfil olma uyan
- 125- Kız eydür söylegil yā yigit
Kaç kez vardı Kā'be'ye Ādem eyit
- 126- Yigit eydür bizim atamız Ādem
Yetmiş kez eyledi haccı ey peş qadem
- 127- Kız eydür ilk müslümāndan kāfir
Kim ölmüşdür baña virgil haber
- 128- Yigit eydür iblis durur ol la'in
Anı hod kamu 'ālem bulur yakın
- 129- Kız daħı eydür dünyāda ol ağac
Kaŋkı ağacdur biten söyle ey cām hac
- 130- Yigit eydür Eyyübşabrı olıcağ
Kağak ağacın bitürdi ferd-i Hağ
- 131- Kız eydür ol igidin vir haber
Kim ikisi birbirisini sever
- 132- Yigit eydür būd değın dün ü gün
Kim biri birini sever ey hatūn
- 133- Kız eydür ol ne kuşdur eyit
Yumurdlamaz yavrulamaz ey yigit
- 134- Yigit eydür ol yarasadur 'ayān
Allah aña kudretten virdi cān
- 135- Kim 'İsā düzdi anı bellü beyān
Balçık ile düzdi anı ol hemān
- 136- Kız eydür vir haberi ey hoş kişi
Hağ te'ālā kelāmında kaç kuşı
- 137- Yad kılub Qur'an'da añdı çün anı
Tiz dut itgil mes'ele cevābını

- 138- Yigit eydür şorduğuñ bize mes'ele
Key keñizdür uşaq oğlanlarile
- 139- Yedi kuşu añdı Qur'an'da kelâb
Biri gögercin birisidür gurâb
- 140- Biri çekirge ve biri bal arısı
Hüd hüd yarasadurur ikisi
- 141- Kız eydür vir haber ey kand ü leb
Kimdi vahy eyledi aña kelâm celb
- 142- Evvel ki vahyeyledi âdem degil
Bir haber vir baña dağı kimdür ol
- 143- Yigit eydür bal urusıdır 'ayân
Ki Qur'an'da añdı anı müsteân
- 144- Kız eydür yigide ey ehl-i dil
İş bu iki mes'elem var dağı bil
- 145- Ol ne kavimdir ki yalan söylediler
Tañrı emriyle cennete girdiler
- 146- Ol ne kavimdür ki gerçek söylediler
Tañrı emriyle tamuya girdiler
- 147- Yigit eydür ol yalan söylediler
Yusuf karındaşlar idi kurt yedi dediler
- 148- Şoñra Tañrı yarlıgadı anları
Zira tevbe eyledi anlar arı
- 149- Dağı gerçek söyleyenler kim durur
Uş ideyin şehzâdem kimler durur
- 150- Biri Naşrânî biri Yahudî durur
Kim Qur'an'da añdı anı çün öldürür
- 8^b 151- Nasranî indi Yahudî dîni
Yoğdurur deyü hacîl kaldılar ānı

- 152- Yahudîler dağı dedi bunların
Dîni yokdur dîni naşrânîleriñ
- 153- Severler biñ kereciği budur fâik
Kâfirleri yedi şamuya şaldı hâlîk
- 154- Kız eydür iş bu güneşin anı
Ne şadardır hem anı hem uzunu
- 155- Yigit eydür yedi yüz fersahdur tamâm
Anı uzunı güneşin ey hümâm
- 156- Gine döndi kız yigide söyledi
Gök ehinden hacı ilk kim eyledi
- 157- Yigit eydür hod ilk Cebrâ' il
Evvel ol hacı eyledi sen bellü bil
- 158- Kız eydür yigide ey helâl¹⁹
Ol ne nesnedür ki ünî helâl
- 159- Şoñra dağı helâl ortası harâm
Tiz şut etgil ne durur ey muhterem
- 160- Yumurta yimek didi yigit helâl
Bu sözümi böyle bil şahib-cemâl
- 161- Harâm olur anı bulur has-ı 'âm
Yürisin yemek helâl olmaz harâm
- 162- Kız eydür ol ne kavimdür ey yara
Kimidi gerçek bunlar şerra
- 163- Hem çıkınca altı yüz biñ oldılar
Yigit eydür ben işitdim didiler
- 164- Ol Ya'qub'uñ on oğlu Mısır'a vardılar²⁰
Yüsuf'a girüb şoñra yüz bin olub şıkdılar

¹⁹ Beytin vezni kusurludur.

²⁰ Beytin vezni kusurludur.

- 165- Murādına bunlar irdi mu'teber
Hiç yañılmadı yigit virdi haber
- 166- Giceye değın yigit virdi cevāb
Hiç yañılmadı kamu gördi şevāb
- 167- Kız ayıtdı bu 'acebdür mu'teber
Ne ki şordum bu baña virdi haber
- 9^a 168- Ey dirīgā bu beni yeñmişdi
'Ārumı nāmūsımı şıya şimdi
- 169- Kız ayıtdı var yigit bugün hele
Yarın kılam ben saña rüz-ı cezā
- 170- İrteye degin seniñ başın kesem
Seniñ dağı başını burca aşam
- 171- Yigit eydür ol Allah ki bugün
Yāri kıldı ben kıuluna açdı gün
- 172- Yārin dağı fazlından baña
Yāri kıla cevāb eyleyem ben saña
- 173- Durdı yigit ol yerinden sevine
Geldi gine ol kıarınıñ evine
- 174- Kıarı eydür nice kıurtulduñ ā cānım
Etim eridi kıayğından çün benim
- 175- Yigit eydür ki ne şordıysa baña
İdi virdim cevābın bir bir aña
- 176- Çok şükür mevlāya kıurtardı beni
Kādir Allah'ım ona birdi işimi
- 177- Durdı yigit ol yerinden sevine
Geldi gine ol hātunuñ köşküne
- 178- Kız eydür iki nesneden virgil haber
Ol nedir ki ölmedi tiz vir haber

- 179- Birisi ođdı anadan lmedi
Birisi öldi anadan doğmadı
- 180- Yigit eydür dem atamızdur beri
Anadan doğmadı hem öldi didi
- 181- Ol anadan ođub lmeyen ‘ayn
Ol İdris nebidir bellü beyn
- 182- Kız eydür ol ne durur söyle pes
Cnı yoğdur kendsi virür nefes
- 183- Yigit eydür aň yeridir ey harik
Kim anı aňdı kelmında hlık
- 184- řikra bulur anı ‘m-ı haç
Kim dedi ve’s-řubđı izzeti nefis
- 9^b 185- Kız ayıtdı sen haber vir ey hoca
Kaç Peyđamber söyledi ‘mrince
- 186- Yigit eydür Hd řlih İsm‘il
řu‘ayb Peyđamber dağı bellü bil
- 187- Kız eydür ey hoca ař²¹
Ol nedir ki bir kez dođundı güneř
- 188- Yigit eydür nl deňizidir ol
Msa urdı ‘ař ile oldu yol
- 189- Kız ayıtdı Taňrı hađđında yigit
Evvel oda kim giriserdir eyit
- 190- Yigit eydür ol Kbildr řikr
Hbili trledi oldu kfir
- 191- Kız ayıtdı ařhb-ı kehf itiniň
Adı ile rengi ne idi anuň

²¹ Mısranın vezni kusurludur.

- 192- Yigit eydür adı kıtmirdür yāra
Başı şarı hem gövdesi kapkara
- 193- Kıyruğı anuñ hem ablaқdurur
Ānı bilmez kişi ĥod aĥmaқdurur
- 194- Kız eydür söylegil uçmaқ ehli nicesi ²²
Söyleşürler tamu ehli nicesi
- 195- Yigit eydür bunı ĥod oğlan uşaқ
Cümle bilür bu sözi ey şun'ı Ĥaқ
- 196- Şorarsañ müşkiliñden şor baña
Kim işide қamusı қala таña
- 197- Uçmaқ ehli söyleye 'Arāb dili
Tamu ehli dağı İrmeni dili
- 198- Kız eydür gicedür var odaña
Yarın er ol cevābım virgil baña
- 199- Selām virüb ol durdı öri
Ol қarıcık evine geldi geri
- 200- Kız қatı düşdi oğlan işine
Ol gice şundı elin işine
- 201- 'Aceb қıldı anuñ 'ilmine
Hem edebine hem dağı ĥilmine
- 10 ^a 202- Endişeden uyĥu girmez gözine
Ĥayran oldı ol yigit 'ilmine
- 203- Қarı evinde yigit oldı rāĥat
Şabaĥ olunca uyudı ĥoş nihāt
- 204- Çün şabaĥ oldı durdı örü ²³
Aldı destür yine girdi içerü

²² Mısranın vezni kusurludur.

²³ Mısranın vezni kusurludur.

- 205- Selām virüb şādumān oturdı hoş
İmdi dağı ne şorarsıñ geldim uş
- 206- İki gündür cevāb virürem saña
Bugün dağı ne şorarsañ şor baña
- 207- Kız eydür şorduğum saña bugün haber²⁴
Bu gündür itgil benden hāzer
- 208- Hem sen dağı gördüğün bu dünyāyı
Bu gündür ki oliser başıñ çatı
- 209- Bugün başuñı kesiyserem²⁵
İş bu kal'a burcına aşiserem
- 210- Yigit eydür Tañrım iki gün²⁶
Yāri kıldı ben za'ife ey hatūn
- 211- Bugün dağı kendi fazlından baña
Yāri kıla cevab eyleyem saña
- 212- Kız eydür ol ne kavimdür vir haber
Kim bularıñ yüzleri nesh oldılar
- 213- Yigit eydür birin ideyim saña
Ger Calab yāri kılursa baña
- 214- Nesh olanıñ birisi başı toñuz kapu
Biri maymun birisi dağı ayu
- 215- Biri sırtlān biri Süheyl-i Yemen
Biri hod Zehrādur gökde 'ayan
- 216- Biri örümcek birisi yarasa
Biri sıçan biri it ey yara

²⁴ Beytin vezni kusurludur.

²⁵ Mısranın vezni kusurludur.

²⁶ Mısranın vezni kusurludur.

- 217- Biri tavşan biri kızıl arū
Ol biri arıdur ey mäh- ı rū
- 218- Birisi çekirge birisi 'akreb
Biri yeşil gelir birisi gurab
- 10^b 219- Biri baykuş birisi sercedir yaqın
Biri şahin birisi malik-ħazin
- 220- Biri kırtıdur anıñ birisi fil
Nesh olan bunlardur cān-ı dil
- 221- Döndi kız eydür haber virgil yigit
Ne için nesh oldılar bunlar eyit
- 222- Yigit eydür maymunla ol toñuz
Yedi yüz kişi idi siz diñleñüz
- 223- Ümmetidür 'İsā'nıñ cümle bunlar
'İsā'dan bir māide dilediler
- 224- 'İsā Ğağdan diledi bir māide
Ğağ virdi şol dem ayıtdı māide
- 225- Ğamusı 'İsā'ya getürdi imān
Ol yedi yüz kişi oldı yed-gümān
- 226- Yüz çevirüb 'İsā'dan oldılar 'adū
İtdiler kim zihī yalancı cadū
- 227- Ol sā'at Ğağ buları nesh eyledi
Kimin maymun kimin toñüz eyledi
- 228- Amma sırtlan dağı bir 'Arāb idi
Ğağsuz yire Ğalkı incidir idi
- 229- Çünki inciteñ ol kıldı tabān²⁷
Şüretin döndürdi ol Ğadir-i deyyān
- 230- Ğayu Ğacılar malın alur idi

²⁷ Beytin vezni kusurludur.

Bunları mağmun delil kıılır idi

- 231- Anı dahı mağmun eyledi ol Calab
Şüretin dönderdi ol Cabbar-ı Rab
- 232- Yol kesici idi Süheyl-i Yemen
Haramılık ider idi ol zamān
- 233- Hāḡ anı şöyle mağmun eyledi
İşit imdi ‘akrebi gör neyledi
- 234- ‘Akreb bir etmekci idi ey ḡoca
‘Avretle yaturdı bir gice
- 235- Tırdı cimā’a evvel kaşdeyledi
Ol ḡalde oğlancuḡı aḡladı
- 11^a 236- Şöyle tiz kişi idi ḡulḡı ḡarāb
Urub oḡlanı öldürdi ‘akreb -öldi-²⁸
- 237- Zühre dahı bir ‘āvret idi baḡtlu
Hem ḡabilün ḡızı idi ḡātilü
- 238- Hārutı mārūtı üzdirdi ‘ayān
Allah anı yıldız eyledi bellü beyān
- 239- Örumcek bir ‘avret idi şālvete
Her ḡaçan eriyle döşeḡe yata
- 240- Döşeginden ḡaçardı ol pelīd
Allah şüretin döndürdi anıñ işit
- 241- Tāvşan dahı bir ‘āvret idi ḡātün
Arsuz yürürdi ol dün ü ḡün
- 242- ḡızıl ervaḡlıḡla dün ü ḡün
ḡaḡsuz yire ḡekişürdi ol lāin
- 243- Şıçan dahı bir ‘avret idi şaḡu şaḡcı²⁹

²⁸ -öldi- kafiye gereḡi metinden ḡıkarıldı.

²⁹ Beytin vezni kusurludur.

- Hem sıñışur idi eriyle key acı
- 244- Kelb dağı ulu şoyucıdur şikâr
Tevbe kıldı it oldu ol nā-bikār
- 245- Yeşil gelür dağı bir 'avret durur
İş bu sözler 'avrete 'ibret durur
- 246- Donanub düzer idi kendüzin
Yād kişiye gösterdi yüzün
- 247- Būd dağı yalānı kendü özine
Şana'at itmişdi kendi özine
- 248- Hem çekürge halka eylerdi ziyān
Uğrılık eylerdi ol kıtabān
- 249- Baykuş dağı mālİK idi ru'yetine
Hür iderdi erine 'avretine
- 250- Kuzgun dağı müdhik kişi idi
Hulki kınmağ anıñ işi idi
- 251- Serçe düşüb elçi kağı 'ayān
Bātıla Hāk deyü söylerdi yalān
- 252- Şāhin dağı buğdayı gizleridi
Kıtlık ola şatam diyeridi
- 11^b 253- Hem malik-i hazīn dağı sultāndı
Zulm edici hāsed ferzendidi
- 254- Fil dağı ifsād iderdi hayvana
Uşlu kişi iş bu sözden uyana
- 255- Bu haberler kim işidiñ kamu
Her birisi ademiydi ey 'amū
- 256- İşlenir ol şuretlü kıpar 'ayān
Şaklaşun sizi bu işiden müste'ān

- 257- Döndi yigit eydür ey cāriye
Üc gün oldı söz döşedi eriye
- 258- Yigidiñ keserdük başımı³⁰
Çoğ şükür Allah oñardı işimi
- 259- Bugün üç gündür ki sen baña³¹
Ne ki şorduñ mes'ele cevāb virdim saña
- 260- Benim dağı bir mes'elem var şorayım
Bilür misin anı dağı göreyim
- 261- Şart olsun bulursan başımı kes
İş bu ħal'a burcunda aş
- 262- Eger bilmezseñ mes'elem cevābını
Da'vāyi kes ħabul eyle beni
- 263- Kız eydür razıyım bu ħula ben
Ya sen beni yeñersin ya seni ben
- 264- Yigit eydür kimdür ey şāhib-şuret
Anasın ton eyledi atasın at
- 265- Seyr iderken ardından yetdi ölüm
Çekinene getürdi anı ölüm
- 266- Tañrı ħurtardı ölümden anı
Mes'elem budur imdi bil bunı
- 267- Çoğ zamān fikreyledi kız bilmedi
Mes'elesi cevābını hiç virmedi
- 268- Didi şāh kıızı yigide ey zü-fünun
Senüñ gibi 'ālim yoğdur imdi bugün
- 269- Zihī 'ilm zihī fūnūn zihī hūner
Kim saña virmiş cānım birür deger

³⁰ Mısranın vezni kusurludur.

³¹ Beyitin vezni kusurludur.

- 12^a 270- Çok 'âlimler kâsd idüben geldiler
Benimle söyleşüb su'âl kıldılar
- 271- Senden artuğ kimse yeñmedi beni
Hezârân ihsân it yâ yigit sultânı
- 272- Keremiñden baña mühlet vir bugün
Müşküli hâllideyim ben yarın
- 273- Kim bilüb irte cevâb verem saña
Bilmezisem mu'ti' olam ben hükümüne
- 274- Maşlahatdur diyüb yigit durdı örü
Ol qarıcıķevine geldi girü
- 275- Anda qaldı kız qatı endişede
Mes'ele bilmezidi ey dede
- 276- Eydür idi 'aceb ben nideyim
Tırayım yigit qatına gideyim
- 277- Hîle ile añlayayım ahvâlini
Kimüñ oğlıdur bileyim neslini
- 278- Ger melik-zâde ise qılma qabul
Cân-ı dilden baña helâl ola ol
- 279- Hîle ile mes'elesin bileyim
İrte gelince cevâbın vireyim
- 280- Mes'elesin deyüben başın kesem
Anıñ dağı başını burcda aşam
- 281- Tıru geldi bezedi kendüzin
'Aqlı gider kim görürse yüzün
- 282- Böyle aldı çok naqliyle sevicı
Ol yigide Allah olsun yarıcı
- 283- Dün bucuğunda geldi kızın evine
Qayğulu kişi görse yüzün sevine

- 284- Kaçdı şapuyı ıķdı geldi şarı
İtdi destūr var mı girsem içeri
- 285- İki kırnak yanınca idi bile
Girdi içerü gör yigide ne kıla
- 286- Bağdı yigit şarşuya gördi kıızı
Didi hoş geldiñ aya tañ yıldızı
- 12 ^b 287- Hacetüñ ne niye geldiñ bileyim
Ol kız eydür ‘aşıkım saña neyleyim
- 288- Bir ulu tācir durur cün benim atam
Senden ötürü cānımı oda atam
- 289- Ğarībüz yükle geldik biz bu şehre
Seni tañlaşur şehir kavmi ey yāre
- 290- Söyleşürler seni zihī‘ilm zihī hūner
Ol yigide virmiş ol perverdigār
- 291- Mes’elesin bilüb yeñmiş şāh kızım
Yāvuz gözden Hāķ şaklasun özin
- 292- Anca uydı ol atam seni baña
‘Aşık oldum geldim cānım ben saña
- 293- Yigit eydür hoş geldiñ ey görklü yüz
Biz dağı seveni hem severüz
- 294- Gecdi yigit kız ile oturdılar
Nuķlile şarābı ortaya getürdiler
- 295- Açdı ol kız kaşdıle yüzün gözün
‘Arza kıldı ol yigide kendüzün
- 296- Çünkü bağdı yigit kızuñ yüzine
Bir zamān gelmedi ‘aķl kendüzine
- 297- Bir zamān yeyüb iüb gülüşdiler
Rāzların birbirine sacdılar

- 298- Kız ider yigide di gel cānım baña
Ne şordı şāh kıızı üç gün saña
- 299- Ol yigit başladı takrīr eyledi
Ne cevāb virdiyse heb söyledi
- 300- Kız eydür ne şorduñ aña sen bugün
Kim şāh kıızı bilmeyüb oldı zebün
- 301- Yigit eydür benümdür ol su'al
Benüm çün eyledüm anı ben su'al
- 302- Atamla anamı kulluğa virdim şahā
Terk idüb şatdı meydānlara bahā
- 303- Atam virdi çün imdi berāt
Atama ton virdi hoş nihāt
- 13^a 304- Evvel atluya yolda irdügin
Söyledi kendüye beni virdügin
- 305- Şorduğum bu mes'ele idi aña
'Āciz olub cevāb virmedi baña
- 306- Hīle ile añladı çün ānı³²
Yigide eydür ayā cānumuñ cānı
- 307- Giçeden berü hiç içmedük şarāb
Şimden gerü kılalum 'aşkı taleb
- 308- Yigit eydür maşlahat devri katı
Kāl'a benüm içün sen sāki ol
- 309- Aldı kadehi eline ol mäh-ı pīr
Toldurub eline virdi ey yār
- 310- Tārı rehber katmıştı kıız aña
Şunuvirdi kadehi benden yaña
- 311- Çünkü kadehi yigit nüş eyledi

³² Beyitin vezni kusurludur.

- Ṭārı huşber ānı bī-hūş eyledi
- 312- Ol kıızıñ mes'ele idi maqşüdi
Ṭurdı gitdi yigidi anda qovdı
- 313- Dün bucuğı yine geldi kız sarāya
Kimse görmedi ne kimse arşaya
- 314- İrte olur yigidiñ 'aqlı başına gelür
Şāh kıızı imiş gelen añlar bilür
- 315- İtdi eyvāh añlayamadum işimi
Kesiserdir zulümle kız benim başımı
- 316- Baqdı gördi döşeginde bir yüzük
Kim bunuñla ola meger seyri-nük
- 317- Gördi qaşında yazılı kız adı
Qaşı yaqut ol yüzük altundı
- 318- Aldı yigit yüzügi ṭurdı örü
Geldi kızın sarāyına girdi içeri
- 319- Hoş adıyla yigit virdi selām
İtdi gelmesün saña hergiz elem
- 320- Kıız 'aleyk aldı eydür yā yigit
Mes'eleñi bilürem imdi işit
- 13^b 321- Sensin evvel kim atañı at³³
Anañı ṭon eyledüñ ey hoş nihāt
- 322- Şatmaduñ mı sen atañla anañı
Anañ bahāsına aldıñ dünüñi
- 323- Atañ bahāsına virdiler bir at
Senüñdür bu şorduğuñ ey yigit
- 324- Gideriken bir atlu yetdi saña
Ne yire 'azmin deyü şorduñ aña

³³ Mısranın vezni kusurludur.

- 325- Ayıtdık filan ƙal'aya varuram
Bu biti'i melike ben iletürem
- 326- Sen didiñ biti'i virseñ dön girü
Ben ilteyim ƙal'aya ey mäh-ru
- 327- Oƙuduñ gördüñ biti'i ey dede
Yazmışlar ki biti'i her kim ilde
- 328- Biti'i viricek kes başını
Fażl ƙılğıl anda anuñ işini
- 329- Çün kim bildüñ tizcek yaratdıñ anı
Tañrı ƙurtardı ol ölümden seni
- 330- Mes'eleñ bu idi bildim ey yigit
Keserüm başını senüñ dağı işit
- 331- Ol sâ'ât oƙudı ƙullarını
İtdi tiz babama iletüñ bunı
- 332- Geldiler sultāna haber virdiler
Ƙız yigidi yeñdi didiler³⁴
- 333- Sultān eydür imdi başını kesüñ
Bunuñ dağı başını burca aşıñ
- 334- Yigit eydürür sözüüm vardur şahā
Başda ol sözden ola ƙana bahā
- 335- Sultān eydür yigide nedür sözüñ
Ƙurtarımazsan ne dirseñ özüñ
- 336- İtdi bu gice düşde gördüm
Amān eyle sultānım haber virürem
- 337- Sultān eydür söylegil virdim amān
Yigit eydür ideyim ey şāhı yamān
- 14^a 338- Bir güvercin ƙız sarāyından uçar
Ƙancaru uçarise 'anberler şaçar

³⁴ Mısranın vezni kusurludur.

- 339- Geldi kıondı ol odamuñ içine
Şuç anuñdur ben za'ifiñ şucı ne
- 340- Turu geldim ol dem tutdum anı
Bağladum berk ipe hem ayağını
- 341- Diledim hem temāşākılam anı
Bir zamān eyleydüm anıñla ben beni
- 342- Ğāfil oldum uş kıonub kaçdı yine
Vardı kıondı yine kıızıñ sarāyına
- 343- Çok şükür kim anda kııldı bir begi
Budur saña sözüm ey şehr begi
- 344- Añladı sultān kim kıız ol gice
Kıonuş olmuş yigide işit nice
- 345- Sultān eydür kıanı netdiñ ol yeni
Yigit dağı şunuvirdi yüziñi
- 346- Şāh kıakıdı göyicek o yüzügin
Sarāyından tiz okıdıkıızın
- 347- Eydür hey bed-fi'āl bu ne yüzük
Yigit kıanda neyler iş bu yüzük
- 348- Kıız eydür bu yüzük benüm degül
Ayrığıñdur baña bühtandır ol
- 349- Sultān eydür sen de getür görelüm
Bu yigide cezāsın aña göre idelüm
- 350- Kıorkusundan şāh kıızı döndi girü
Girdi kendü sarāyına oldum içeri
- 351- Buyurdı bir kıuyumcı getürdiler
Ğādım eydür şāh kıızı gör ne diler
- 352- İş bu sā'at bir yüzük düzgil aña
Ne dilerseñ virem bugün ben saña

- 353- Yüzük altun yâkut olsun kaşı
Şöyle olsun eski yüzük bendaşı
- 354- Bir sâ'atde düzdi üstâzânı
Yazdı kaşı üzre kızuñ adını
- 14^b 355- Çünkü beñzetti anı ol yüzüğe
Kim vara kız anda toğrı gözüğe
- 356- Aldı ol kız yüzüğü tırdı örü
Atası sarâyına girdi içerü
- 357- Şunuvirdi kız yüzüğü atasına
Niçün girdüñ kızuñ haťasına
- 358- İşte budur benüm yüzüğüm 'ayân
Kimdür ol yüzüğü benüm diyen
- 359- Sulťan ol iki yüzüğü bir yere
Getürüb gösterdi beglere
- 360- Begler eydür eski yüzükdür bu yüzük
Kim yeñi düzelmiş bu şöñraki yüzük
- 361- Rengi bir kaşı bir kıaddı bir
Bu anuñ degüldür didiler yâ emir
- 360- Kıl kıaravaş hādım bekler heb kıamu
Tanıklık virdiler sulťana ey 'amū
- 361- Kim kızuñ hile ider bellü beyân
Girme kıana Tañrı için cân cihân
- 362- Pādişāhım öldüre yazdı kıızı
Niçe bir rüsvāy idesin bizi
- 363- Nice kesesiz sen yigitler başını
Akıdasın analarınıñ yaşını
- 364- Hele virdim seni ben bu yigide
Bunuñ gibi olmaya bu dünyāda

- 365- Nikāh itdiler kıızı ol sâ'at
Ol yigide virdi ağır hıl'at
- 366- Begler üstüne taneler kaçdılar
Yedi gün dün ü gün yiyüb içdiler
- 367- Yedi günden soñra girdi gerdege
Şanasın kim şāhin şalındı ördege
- 368- Çok zamān birbirine kıldı 'itāb
Birbirine eyleridi sūal hisāb
- 369- Murādına irdi anlar ol gice
Bu hikāyet tamām oldu ey hoca
- 15^a 370- Sultān ānı eylemişdi oğul
Çıkdı hükmetdi illere 'adil
- 371- Atasına anasına çün hālini³⁵
Yazub bildürdi aḥvālını
- 372- Ata ana sevinüb geldiler
Bākī' ömürlerin anda sürdiler
- 373- Şabriyla irdi yigit sultānlığa
Kamu 'ālem tırdı aña kulluğa
- 374- İş bunı ide ne kim oldu sebeb
Du'ā diler sizden ey şeyḫi şeb
- 375- Her kim anı bunda lütfiyle aña
Raḥmet itsün Ḥaḳ Calāb anda aña
- 376- Okıyanı dinleyeni yazanı
Raḥmet eyle yarlığağıl yāğani
- 377- Dāḫı her kim bu dāsitānı okuya
Yazana bir fātiḫa bağışlaya

³⁵ Beyitin vezni kusurludur.

Yevm-i pençe sâhibi ve mâliki Monla 'Ömer veled-i kalbi güzel âdem. Hâk te'âla sâhibine çok yıllar çok 'ömürler eyleye 'ilm-i nâfi ve 'ilmi şâlih ihsâneyleye dâim tevfiğin refik eyleye. Âmin yâ mu'in.

Sözlük

Metnin çözümlemesine yardımcı olmak için arkaik kelimelerden oluşan sözlük oluşturuldu. Metinde tespit ettiğimiz arkaik Türkçe kelimeler, anlamları ve buldukları varak numaraları şu şekildedir:

A

ablak: çok beyaz, siyahlı beyazlı (193)

B

bayık: açık, belli, aşikâr, gerçek, kuşkusuz, kesinlikle (7a).

biti: yazılmış şey, mektup (5a).

Ç

çalab, calab: Allah (14b).

çapar: haberi çabuk yetiştirmek için her konakta atı ve binicisi değişen posta, tatar, (4b).

D

dağı: dahi, de (11).

deyü: diyü: diye (151).

dürişmek: çalışmak, çabalamak (2)

İ

irte, erte: ertesi, gelecek sabah, yarın (9a).

K

kaşımak: öfkelenmek, kızmak (14a).

kaltaban: yalancı, hileci, korkak kimse (248).

kaşu: bütün, hep (7a).

kaşaru: nereye, neresi (338).

kaşanda: nerede, nereye (14a).

kaşat: yan, huzur, ön (1069/4a).

kendüzi, kendi özi: kendisi (11a, 12b).
key: çok, pek, gayet, pek çok (1-4a).
kõnşu: komşu (5b).
koyuk: etkili, dokunaklı (15b).

N

nice: 1.nasıl, 2. çok, birçok, hayli, 3. çok kez (14a).

Ö

örü, öri: kalkık, dik (10a).

P

peş: arka (126)

T

şamı: cehennem (8b).
ton: elbise, kılık kıyafet (4b).
toñuz: domuz (10-214)

U

uğrılık: hırsızlık (11a)
uş, üş: 1. işte, şimdi. 2. çünkü. 3. ancak (8a).
uyhu: uyku (10a).

Y

yarlıgamak: suç başlamak, mağfiret etmek (8a,15a).
yavuz: 1.kötü, fena. 2. sert, azgın, güçlü (6b)

Kaynaklar

- Ay, O. (2021). Kız Mevlûdi Üzerine Bir İnceleme, *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi* (13): 195 - 243.
- Çelebioğlu, Â. (1998). *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları (Hikâyet-i Kız ve Cehud)*, İstanbul: MEB.
- Çelebioğlu, Â. (1999). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy. 'a kadar)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, An-

kara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırmaları Yöntemleri (I-II)*, Erzurum: Eser Basım Yayın Matbaacılık.

Ersoylu, H. (1996). *Kız Destanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hacı Ebrahim, Y. (2018). *Manzum Hikâyeler Mecmuası: Kitab-ı Destan, Kız Destanı, Hazâ kitâb-ı Destân-ı Yoğsul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İçli, A. (2022). Kız Destanı Üzerine Sembolik Okumalar, *International Journal Of Turkish Academic Studies* (2): 81-104.

Kocatürk, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat-Yayınevi.

Köprülü, M. F. (1985). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kumartaşlıoğlu, S. (2017). *Manzum Dinî Hikâyeler*, Konya: Palet Yayınları.

Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://islamansiklopedisi.org.tr/>

<http://yazmalar.gov.tr/>